

Ключевые слова: философско-методологические основания, теория, модель, диалектика, формализация, социальный процесс, субъект-объектная и субъект-субъектная ситуация, борьба, философия спорта

Zhenzhera S.V. Models of agonistic activity and its theoretic basis

The article is devoted to straight-out (no compromise) struggle specialties, its philosophic-methodological basis and formalization's possibilities. The results of dissertation «Creating models of agonistic activity (philosophic-methodological basis)», from its third part, were used. There are a lot of examples of straight-out confrontations in war and high spot's areas in article, which became an empirical material for philosophic generalization and logic formalization. An algorithm of agonistic activity was given as a conclusion – which can be used for soldiers and professional sportsmen training, or used by everybody, who is personally interested in the strategies of successful activity

Keywords: philosophic-methodological basis, theory, model, dialectics, formalization, social process, subject-object and subject-subject situation, struggle, philosophy of sport

УДК 37.072: 378+ 37.014.1+ 140.8

I. Порало, к.філос.н.

УКРАЇНСЬКІ УНІВЕРСИТЕТИ: НОВІ СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАГРОЗИ

Досліджується проблема трансформації сучасної української університетської освіти та науки відповідно до нового законодавчого регулювання. Основна увага приділена питанню якості та результативності роботи керівників освітніх та науково-дослідних установ, а також профільних органів державної влади. У цьому проблемному колі розкривається феномен підприємницького університету як моделі сучасного, інноваційного західного університету, який обраний орієнтиром у Законі «Про вищу освіту». На цих засадах вивчається можливість розвитку вітчизняних університетів на зразок західних в сучасних українських ринкових реаліях. На базі проведено аналізу висвітлюються авторські концептуальні підходи щодо місця та ролі українських університетів як аутопоєзисів (самовідтворювальних систем) в процесах економічного, інноваційного, соціального розвитку країни.

Ключові слова: університет, підприємницькі університети, інноваційна діяльність, науково-дослідна діяльність, економічний розвиток, підприємництво

ВСТУП

Поява нового законодавства про вищу освіту суттєво трансформує галузь, оскільки основний наголос робиться на інноваціях та на науково-дослідній діяльності вищих навчальних на наукових установ. З цього приводу виникає чимало конструктивних питань, передусім, це питання про практичність виконання такої регламентації. Адже не слід забувати про високий адаптивний рівень українських університетів і про культурний імунітет країни.

Реалізація програм з виробництва інновацій та суттєве покращення якості, практизації науково-дослідної діяльності університетів вимагають відповідних зовнішніх умов, нового мислення суб'єктів освітньої діяльності та навчання і безумовно – простір для цієї реалізації.

Ігнорування цих факторів неодмінно призведе до вироблення університетами (їх суб'єктами) нової адаптивної моделі. Крім цього розвиток нової якості інституційного середовища («Розділ VII Управління вищим навчальним закладом» Закону «Про вищу освіту» [8]) системи вищої освіти (обрання або зняття з посади громадою керівника закладу, обрання або виключення членів вченої ради, нові повноваження наглядової ради, посилення участі в адміністративному секторі університету, інституту студентського самоврядування) може призвести до «картелізації» галузі. Насамперед йдеться про здійснення громадського контролю за діяльністю ВНЗ окремим, заздалегідь визначеним колом людей.

Саме у цьому контексті мова йде про значно складніші наслідки ніж діяльність недоброякісного міністра і інших керівників вищого рівня в системі української освіти і науки, які знищували ці вітчизняні галузі або просто перетворювали їх у власний бізнес. Передусім йдеться про можливість оточення відповідних галузей суб'єктами з взаємопов'язаними приватними інтересами і метою.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Таким чином особливої актуальності набуває багатогаспектне осмислення проблеми якісної трансформації вітчизняних університетів як науково-дослідних і навчальних центрів країни у нових соціально-економічних умовах, що регулюються чинним законодавством про вищу освіту. Відповідно, метою дослідження є пошук інституційних засобів контролю і впливу на діяльність вищого керівного складу міністерства, комітетів, що регулюють вищу освіту і науку України, а також адміністрацію університетів, інститутів, академій.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Досліджувана проблема апелює до конкретних прикладів зловживання адміністративним правом керівників державного органу з питань освіти й науки та керівників вищих навчальних закладів. Ці випадки класифікуються як злочини, що скоєні посадовими особами з метою поживи, а отже набувають державного характеру. Для розкриття цієї проблеми ми звернулись до розширеної публікації І. Руценка, в якій розглядається генеза теорії «кримінального суспільства» та «кримінальної революції» в Україні [6, с. 3-8].

Оскільки дослідження передбачало здійснення компаративного аналізу українських та європейських університетів та вивчення історії розвитку сучасних провідних університетів, ми звернулись до фундаментальної праці Б.Р. Кларка [3], в якій розкривається досвід розвитку університет в умовах обмеженого державного фінансування та в умовах ринкових відносин. Ці аналітичні матеріали стали стрижнем нашого дослідження і сприяли висвітленню та осмисленню можливостей визначення напрямів розвитку вітчизняних університетів у нових умовах.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Світовий досвід формування потужного організаційного, підприємницького ядра університетів доводить, що сучасний університет – це навчально-наукова інституція, яка об'єднує систему державного управління, соціальне виробництво та бізнес. Поки, що в Україні новий формат діяльності університетів здебільшого існує як концепція або орієнтована програма розвитку. Але у дослідженнях Б.Р. Кларка (кінця 80-тих років) сучасний університет фігурує як повноцінна автономна самоорганізована структура, яка не належить ні державі, ні бізнесу. Здебільшого університет такого формату встановлює соціальні вектори розвитку як у своєму суспільстві, так і серед своїх суб'єктів освітньої та наукової діяльності.

Відповідно, сучасний університет (за версією Б.Р. Кларка – підприємницький [3, с. 19-21]) як науково-дослідний комплекс не потребує такої якості контролю як вищі навчальні заклади України та органи державного управління у галузях освіти і науки. З цього приводу доречно провести компаративний аналіз між діяльністю сучасних університетів Європи та вітчизняними ВНЗ.

Основною відмінністю є те, що сучасний університет мотивований залученням коштів (інвестицій) для здійснення, розширення власної науково-дослідної діяльності, результати якої у той чи іншій формі продаються. Здебільшого всі кошти, які з'являються в університетах вкладаються в розвиток його лабораторного та дослідницького комплексів. В Україні – кошти ВНЗ вкладаються в маркетингові кампанії, премії керівного складу закладу, частково у бібліотеки, публічні заходи, комп'ютерні класи і у гуртожитки. Це все у своїй переважній більшості є частиною маркетингових переваг закладу.

Вже на рівні першої відмінності стає зрозумілим, що українські ВНЗ себе зарекомендували здебільшого продавцями освітніх послуг. Себто їхня діяльність не чим не відрізняється від продавців інших послуг. Разом з тим, у якості основної ідеї маркетингових кампаній висувається потенційна можливість отримання високооплачуваної роботи, що не корелюється з тенденціями ринку, перспективами державного економічного, технологічного розвитку країни.

Незважаючи на це, у Законі «Про вищу освіту» 2014 року визначеними напрямками подальшої діяльності вітчизняних ВНЗ є створення інновацій та здійснення науково-дослідної роботи, налагодження відносин з приватним сектором, продаж об'єктів інтелектуальної власності, але разом з тим ВНЗ не є прибутковою організацією (Стаття 27 п.1 «...працює на засадах неприбутковості»).

Зрозуміло, що ці настанови не підкріплені, ані умовами розвитку прозорого підприємництва у країні, ані діяльністю електронного уряду, ані формуванням сильних соціальних інститутів і навіть невизнанням повноцінного правового статусу університету як підприємства, що заробляє кошти.

Також особливої уваги заслуговує і те, що нові правові регламентації не передбачають наявності у керівників ВНЗ підприємницького досвіду [3, с. 95], відповідальність за банкрутство закладу, відповідальність за організаційні помилки, що можуть призвести до банкрутства або зіпсування організаційної структури, відповідальність за бездіяльність окрім зміщення з посади і врешті – відповідальність за неефективність діяльності ВНЗ.

Співставлення нових нормативних вимог до реалій дає підстави зробити висновок, що реформи вітчизняних ВНЗ призведуть до чергової системно-організаційної трансформації галузі освіти і науки. Серед основних здобутків такої реформи слід очікувати у діяльності ВНЗ чергові, ще більш досконалі симулякри (імітаційна, незначуща діяльність, звітність), а основним і єдиним джерелом прибутку залишаться контракти, бюджетні кошти на підготовку фахівців за держзамовленням (щодо обсягу цих коштів достатньо ілюстративним виявився досвід Київського інституту культури започаткований Поплавськими) і кошти з державного бюджету на утримання закладу.

Відсутність відповідальності за результати діяльності ВНЗ робить новий закон про вищу освіту лише копією західного зразка, яка надає повноваження керівникам розпоряджатись коштами закладу, не передавати їх до інших бюджетів, переводити на депозитні рахунки тощо.

З цього приводу корисним буде ознайомитись з досвідом університетів Великобританії, які опинились в умовах зменшення бюджетного фінансування.

Як зазначає Б.Р. Кларк, на початку 1980-х років у Великобританії урядом М. Тетчер було прийнято рішення скоротити державне фінансування університетів [3, с. 36]. Ці скорочення сягали 10-30%, що мало досить критичні наслідки. Але це не окремий випадок. Скорочення держфінансування університетів відбувались і в інших країнах, наприклад у Нідерландах, що також поставило під загрозу існування чимало університетів [3, с. 88].

Опинившись у нових умовах університети почали шукати альтернативні фінансові джерела. У цих умовах університети опинились перед вибором або постійно бути залежними від держави, меценатів, або розвивати власну економічну діяльність. Знаходити спільні інтереси з бізнесом, державою, місцевою владою, інвесторами тощо.

Доречними є спогади Б.Р. Кларка: «Уорик не пішов по шляху створення фонду, з якого надходив би відсотковий прибуток, разом із щорічним пусканням капелюха по колу серед випускників і умовлянь спонсорів. Це було надто складно в англійській обстановці того часу. Як зауважив пізніше секретар університету Майкл Шатток, «нам потрібно було знайти шляхи фінансування з інших джерел; ми не розуміли, чому люди або компанії повинні були просто давати нам гроші, і тому ми вирішили їх заробити» [3, с. 37].

На прикладі цього аналітичного огляду зрозуміло, якщо сучасний університет зацікавлений у заробітку коштів, а не у пошуку «безкоштовних» грошей (державне фінансування, пожертви). Відповідно потреба в імітації діяльності, в отриманні квазірезультатів науково-дослідної роботи, відпадає. Ці дії не створюють інвестиційного, інноваційного потенціалу для університету. Університет отримує кошти лише за реальний інформаційний, конструкторський, експериментальний продукт.

Разом з тим обов'язкової уваги заслуговує і проблема визначення напрямків професійної підготовки спеціалістів в університетах і інших ВНЗ та їх обсяги. У Статті 13 Закону зазначається, що «Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки систематично відстежує та аналізує потреби вітчизняного ринку праці, вносить пропозиції щодо обсягів і напрямів державної підтримки підготовки фахівців з вищою освітою; формує перелік галузей знань і перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти; формує пропозиції і розміщує державне замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою у порядку, встановленому законодавством; сприяє працевлаштуванню випускників вищих навчальних закладів».

З цього приводу виникає чимало питань. По-перше, слід визначити чим є джерело інформації про ринок праці. Якщо йдеться про інформацію Державної служби зайнятості, то ці відомості приблизні, оскільки відображають статистику лише тих, хто звертається до Служби. Якщо йдеться про інформацію рекрутингових агенцій, то вона закрита, оскільки являє собою комерційну цінність, відповідно вона не доступна.

По-друге, якщо університетську підготовку фахівців здійснювати орієнтуючись лише на попит, який змінюється відповідно до регіону, то слід визнати, що вектори державного економічного, соціального розвитку визначатиме бізнес. В іншому випадку – не орієнтуючись на попит на ринку праці виробництво фахівців здебільшого буде марним і загальний ефект від їх діяльності на ринку буде мінімізованим, оскільки вони будуть працювати не за фахом або емігрують.

По-третє, ринок праці в Україні у своїй статистичній більшості представляють приватні підприємства. Відповідно виникає питання, яке у ставив, наприклад, М. Михальченко: для кого будуть готуватись фахівці за держзамовленням? Для приватних підприємств? [1, с. 22].

Нажаль, Закон «Про вищу освіту» відповідей на ці питання не дає. Сформульовані вимоги не корелюються з глибинними трансформаціями у мегасистемі країни. У Законі не передбачались реформи в системі державного управління і господарювання. Нові вимоги до зміни змісту і структури українських університетів та наукових інститутів не враховують існуючі соціально-економічні умови. Це супроводжується тим, що Закон не передбачає етапів переходу від одних організаційних моделей до інших у пошуках університетом оптимальних і найбільш ефективних, з метою визначити власну ідентичність, спрямованість, здійснити у разі потреби інтеграційні процеси.

Як наслідок започатковані реформи не будуть ефективними. Передусім йдеться про емерджентність функціонування такої мегасистеми як держава, на якій, наприклад, наголошував В. Задорський, використовуючи синергетичні методологічні засади в осмисленні розвитку вітчизняної науки і освіти у контексті державного аутопоезису [2, с. 1].

Для порівняння звернемося до європейського та американського досвіду. Університетське навчання у цих регіонах світу здійснюється за рахунок замовника, яким є приватна або юридична особа у залежності від цілей. Якщо людина має намір здобути вищу освіту (бакалавр, магістр) для власних цілей, себто вільно у перспективі обирати місце своєї роботи (запропонувати себе ринку), орієнтуючись на власні інтереси, захоплення, кар'єру, то вона замовляє освітні послуги як фізична особа і весь фінансовий тягар бере на себе. Якщо людина бажає приєднатись до колективу певної установи, підприємства і слугувати їхнім цілям, і якщо підприємство, установа у цьому зацікавлена, то освітня та професійна підготовка здійснюється за рахунок юридичної особи.

Такими юридичними замовниками можуть бути як промислові підприємства, різноманітні спільноти, громадські об'єднання, так і самі університети, себто той хто потребує в оновленні персоналу. Як правило, ця потреба детермінована зовнішніми умовами, вимогою доби модерну, що вимагають оновлених підходів, практик, міждисциплінарного знання від персоналу для виконання тих, чи інших видів роботи. Наприклад в університеті Уорика здійснювалась підготовка управлінців в інженерній галузі зі знанням технологічних процесів, бізнес-управління, кадрового менеджменту, що суттєво відрізняло підготовку виключно інженерів та виключно управлінців [3, с. 38].

Не менш корисним для нас є і досвід США. Передусім нашу увагу привернув приклад працевлаштування молодих лікарів у країні. Найбільш дотичним є те, що студенти медичного відділення або медичного університету вже на другому курсі навчання мають орієнтовне, перспективне місце роботи. Використання математичного алгоритму Гейла-Шеплі дозволило впровадити та вдосконалити (алгоритм був оновлений і відзначений у 2012 р. Нобелівською премією за теорію двосторонніх ринків в основі якої він покладений) централізовану систему розподілу лікарів-стажерів, що була запроваджена у середині ХХ ст. [7, с. 7].

Найбільш цінним для нас у цьому досвіді є те, що роботодавець і перспективний працівник завчасно обирають один одного. Централізована система розподілу враховує особисті вподобання і вимоги кожної зі сторін.

Порівнюючи цей досвід з регламентаціями Статті 13 Закону, слід виокремити, що Центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки не повинен «сприяти працевлаштуванню випускників вищих навчальних закладів»; не повинен формувати перелік галузей знань і перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Такий вид діяльності є залишками радянського періоду, який безумовно був ефективним і виправданим оскільки приватного підприємництва не існувало, а роботодавцем і замовником завжди була сама держава.

Ефективність, результативність нового закону про вищу освіту, вимагає чіткого розмежування між державною монополією та приватним ринком. Або українські університети продовжують використовувати архаїчну радянську модель (чекати наказів, дозволів, підтверджень, регуляторних дій, державних бюджетних надходжень), або починають повністю покладатись на себе і шукати шляхи своєї реалізації на всіх ринках, та в усіх сферах на засадах торгівлі, партнерства, інвестиційного стимулювання тощо.

Розмежування між державною монополією та приватним ринком, здебільшого це проблема фантому втраченої кінцівки. У нашій свідомості закріпилась настанова, що завжди хтось приймає рішення (держава, керівник), а наше завдання полягає лише в його виконанні. Сприяти працевлаштуванню або формувати перелік галузей знань і перелік спеціальностей повинен не державний орган як це передбачає Закон, а та сторона, яка формує зв'язок між замовником (споживачем) інтелектуального продукту, ресурсу та виконавцем цього замовлення, себто сучасним підприємницьким університетом (винахідником, дослідником, експериментатором, розробником, викладачем, куратором тощо).

Європейська та американська модель автономних університетів, передусім як відокремлених господарських комплексів, співпрацює на однаковому рівні із державними та приватними замовленнями. Університету байдуже від кого він отримує замовлення, у пріоритеті завжди їхня кількість та міцність партнерських відносин, що встановлюються, оскільки це завжди супроводжується подальшими комерційними відносинами.

Якщо деталізувати модель західного університету, то одразу слід зауважити, що університети такого рівня мають досить складну структуру, яка складається з центру та периферії. Їхні структурні елементи досить різноманітні починаючи від таких споріднених структур як відділення, факультети і закінчуючи окремими незалежними лабораторіями або бізнес-школами і навіть приватних компаніями, які лише частково або відносно належать університету.

Відповідні університети іноді виступають інкубаторами підприємств, стартапів. Вони здійснюють фінансову, правову, управлінську, консультаційну підтримку молодих підприємців, спонукаючи їх до розвитку, фінансового та соціального успіху. Разом з тим, в останні десятиліття стало доволі популярним запровадження різноманітних заходів (круглі столи, конференції, клуби, конкурси) з пошуку інноваційних ідей, що передусім мають комерційний інтерес і соціально-позитивний ефект [3, с. 83-84].

Надзвичайно важливою для розвитку університету є гостра конкурентна боротьба. Університет має конкурувати у середовищі контрактів, замовлень, освітніх послуг, грантів. Для ефективної реалізації цих завдань університет має бути максимально незалежним як приватне підприємство. Така автономія надає йому можливість постійно шукати способи залучення капіталу до свого виробничого комплексу. Але не слід ототожнювати університети з підприємствами, у них різні завдання і соціальна місія. Для університету приватне підприємство виступає більше як спосіб особистого розвитку. У цьому сенсі і держава як замовник послуг та продуктів виробництва близька до ролі приватних підприємств. Університет завжди знаходиться між ними.

Не до кінця розкритими залишаються, ще кілька важливих питань: Чим є розвиток університету західного зразка, якщо це не підприємство і не державна установа? Як якісно вимірюється розвиток університету західного зразка? Яке значення для суспільства має розвиток університету західного зразка?

Університет є основним і головним центром зі створення спеціальних знань та їх передачі і поширення у суспільстві. Здебільшого розвиток спеціального знання детермінує загальних соціальний та галузевий прогрес, що дозволяє суспільству перейти з одного тех-

нологічного устрою в іншій, а також займатись дослідженням цілої низки проблем і шукати способи їх розв'язання. На відміну від приватного підприємства, результати діяльності університету поширюються на все суспільство. Теоретичним обґрунтуванням цієї думки є запропонований у нашому попередньому дослідженні концепт соціального аутопоезису (самоорганізації), що дозволив у контексті теорії аутопоетичних систем виокремити найбільш загальні, ключові, базові елементи аутопоетичної системи суспільства [5, с. 56-60].

Паралельно із діяльністю з продукування спеціального знання, університети західного зразка перебувають в умовах ринку, тобто у пошуках засобів для самоутримання та розвитку, створюють мережеві зв'язки з приватним сектором.

Передусім комерційні відносини налагоджуються з найближчими підприємствами, які знаходяться у цьому ж регіоні. Таким чином, розвиток університету детермінує розвиток регіональної економіки і навпаки.

Як ми вже акцентували увагу, західні університети не належать ні державі, ні приватному сектору, хоча певне державне фінансування мають. Розвинуті західні країни у переважній більшості віддали повноваження освітнього та наукового розвитку саме університетам, покладаючи на них функції центрів з інтелектуального, технологічно-інноваційного розвитку країни. Не рідкими є випадки, коли університети беруть активну участь у розвитку шкільної освіти, зокрема у підготовці сучасних педагогічних кадрів, комп'ютерно-програмного забезпечення для навчання тощо.

У цьому контексті також слід виокремити і проблему утримання не прибуткових університетських відділень. Здебільшого це гуманітарні напрями підготовки, які також потребують фінансування. У практиці західних підприємницьких університетів ця проблема традиційно розв'язується фінансуванням цих відділень, факультетів, інститутів матеріальними засобами заробленими іншими відділеннями, колективними групами, школами тощо [3, с. 47-48].

Цей приклад ілюструє те, що провідні західні університети дійсно виступають центрами з інтелектуального, технологічно-інноваційного розвитку країни і на відміну від бізнесу, вони особисто фінансують гуманітарні освітні напрями, з яких здійснюють підготовку фахівців для неприбуткових сфер.

Розвиваючись у ринкових умовах, університети якісно стимулювали, на засадах конкуренції, розвиток освітнього та наукового ринку праці. Передусім йдеться про запрошення на роботу в елітні університети тих науковців, які мають відомі ім'я, видатні досягнення, перспективні проекти тощо. Відповідно і самі науковці зацікавлені в тому, щоб працювати у провідних установах, технічно оснащених лабораторіях, співпрацювати з високопрофесійним колективом, користуватись міжнародними зв'язками і інше.

Таким чином розвиток конкуренції на ринку праці науковців-дослідників позитивно впливає на обидві сторони (університети і науковців). Цей механізм дозволяє постійно підтримувати високий рівень якості освітніх послуг та наукових відкриттів. Не менш важливим є і те, що в умовах суперництва науковці особисто зацікавлені у популяризації себе та результатів своїх наукових досліджень, презентувати їх науковій спільноті та суспільству.

Трансформація європейських класичних університетів у підприємницькі супроводжувалась важким стресовим, іноді революційним переходом [3, с. 33, с. 78] від звичної моделі до нової, яку можна назвати сучасною. Через тридцять років перед таким вибором опинились і українські університети. Але на відміну від Європи та США українським ВУ-Зам доведеться шукати способи виживання в умовах достатньо відсталого бізнесу, який у кращому разі використовує наукові здобутки інших країн, а у своїй переважній більшості здійснює традиційний перепродаж вже готової продукції (проміжкові продавці).

Незважаючи на те, що український бізнес критично потребує переформатування, а саме зміни менеджменту, підвищення інноваційності, підвищення стандартів якості продукції, збільшення рівня капіталізації на ринкових засадах, технічно та технологічного оснащення виробництва і багато іншого, для вітчизняних університетів з'являється унікальна можливість проявити себе як соціальний аутопоезис в соціально-економічному відновленню країни.

З цього приводу доречно згадати досвід Нідерландів. У 1980-х роках урядом країни було вирішено скороти державне фінансування університетів. Починаючи з 1981 року, це ско-

рочення були поступово впроваджені. З цього приводу у 1983 році міністр відповідальний за вищу освіту запропонував університетам розпочати вивчати себе. Першим на цю пропозицію відгукнувся університет Твенте, в якому через два роки було створено спеціальний центр з дослідження політики у сфері вищої освіти. Центр розпочав роботу з чотирма дослідниками – з політичних наук, економіки, освіти та методології і статистики. Вже у 1990-ті роки Центру замовляли дослідження ЮНЕСКО, уряд ЄС, уряд ПАР тощо [3, с. 88].

Ми вже маємо практичні підтвердження того, як розвиток університету на засадах підприємництва та у співпраці з бізнесом здійснює регіональний розвиток. Шукаючи способи виживання, університет разом з тим створює умови виживання і для навколишніх суб'єктів економічної діяльності, і місцевих спільнот. Проте для залучення українським університетами бізнесу до співпраці і партнерських відносин, слід бізнес поставити в аналогічні умови, себто стимулювати в нього потребу в інноваційному розвитку.

Одним з таким прикладів може бути проект Європейського банку реконструкції і розвитку, що передбачає у межах грантів надання українським малим та середнім підприємствам безповоротних кредитів за умови їх звернення до консалтингових агенцій: «Головне – привчити підприємців використовувати можливості консультантів для оптимізації та автоматизації бізнес-процесів, підвищення рентабельності виробництва, скорочення витрат, виведення продукції на нові ринки збуту, пошуку перспективних ніш і т.п.» [4, с. 7].

Для стимулювання інноваційного розвитку українських підприємств, а саме, визнання продукту виробництва європейським ринком, слід провести відповідні реформи. Першочерговим заходом є подолання кримінально-олігархічної монополії, що утворились внаслідок незаконних приватизацій підприємств за підтримки окремих державних політичних структур (сутність проблеми висвітлював І. Руценко у контекстах «кримінальної революції» та «кримінального суспільства» [6, с. 3-22]).

Діяльність такої якості монопольних підприємств супроводжуються складними соціально-економічними наслідками. По-перше ці монополії знищують на ринку конкурентну боротьбу, по-друге, захоплюють (контролюють) ринок збуту певних товарів чи послуг, по-третє, монополізують виробництво певних товарів чи послуг.

Насамперед ця проблема у своїх проявах має плюралістичні риси. Вона увиразнює себе як з боку посилення кримінальних зв'язків серед підприємців і урядовців, які включені у ці відносини, так і доходить до рівня зміни основних засад функціонування конкурентного ринку (вона дозволяє здешевлювати продукт за рахунок пошук кращої технології, сировини, стимулювати винахідництво як комерційну перевагу, залучати в систему ринкових відносин кращих фахівців, стимулює створення у країні сприятливого бізнес-клімату, інвестиційного клімату тощо).

Не менш значущим у діяльності вітчизняних підприємств є їхня бізнес-орієнтація на торгівлю сировиною. З одного боку торгівля цим ресурсом приносить найменший прибуток як підприємству, так і державі, але з іншого боку така діяльність як правило не пов'язана з потребою в інноваціях, крім того сировина є стратегічним ресурсом країни, а тому її продаж детермінує у перспективі різноманітні ресурсні кризи.

Не змінивши природу українського підприємництва, його способів та засобів стремління до капіталізації в нього ніколи не з'явиться потреба в інноваційному оновленні, у купівлі, пошуку, створенні інтелектуального ресурсу й капіталу. Без підприємницького сектора готового до інноваційного розвитку та під тиском регулюючої політики, українські університети (дослідницькі, підприємницькі) остаточно будуть паралізованими (неефективним).

ВИСНОВКИ

Для розв'язання проблеми розвитку українських університетів (після проголошення університетської автономії), особливу увагу слід приділити питанням нагляду за діяльністю ВУЗів. Передусім йдеться про потенційну можливість перетворення системи вищої освіти України, а разом з тим установ, що проводять зовнішнє незалежне оцінювання (зокрема Частини сьомої Статті 44 Закону) у «приватне підприємство», що належатиме окремому колу людей. Замість освітніх реформ, покращення якості освітніх послуг на базі яких буде здійснюватись міжуніверситетська конкурентна боротьба ми можемо отримати повністю

підконтрольну сферу або комплекс окремих освітніх установ з великим та об'ємним ринком низькоякісних, але високовартісних послуг.

Українські університети не позбулися корупції і випадків привласнення адміністраторами коштів, але зараз виникла можливість їх узаконення та легалізувати у правових межах.

Університети є надзвичайно важливим і на нашу думку єдиним засобом емерджентного розвитку країни. Звичайно, у своєму сучасному стані вони здебільшого малопривабливі для розвинутого бізнесу, але навіть на теперішній час в них все-таки існує ті невеликі потенціали, які можуть забезпечити підприємницький та економічний старт країни.

Слушним для нас є зауваження Б.Р. Кларка: «У складних, невизначених умовах, які існують тепер повсюдно, ніхто не може сказати з упевненістю, що чекає університети в XXI столітті. Що ж тоді робити? Відповідь одна: вчитися, постійно експериментуючи. Нам необхідно широке експериментування, що дозволяє знайти шляхи в майбутнє. І перш за все необхідно засвоїти уроки спроб оновлення загального характеру університетів» [3, с. 12].

Для того, щоб не допустити процесів «картелізації» у галузі вищої освіти необхідно дивитись на той бік діяльності університетів, який непідвладний симуляції, а це практичні результати діяльності: досягнення у системі підготовки фахівців; практичні результати науково-дослідної роботи; відкриті лабораторні та експериментальні центри; отримані замовлення дослідницьких та консультаційних послуг; збільшення годин на проведення дослідницької роботи тощо. Перші, навіть невеликі результати діяльності українських університетів як автономних науково-освітніх та науково-дослідних установ мають бути вже через рік.

Нові законодавчі норми з регулювання діяльності освітніх та наукових установ, поки що залишаються орієнтовними, але навіть у такій якості вони спонукають вітчизняні університети до пошуку своєї ідентичності та місця на ринку. Українським університетам необхідно пройти до порядку через хаос (синергетичний концепт), тим самим визначившись, будуть вони соціально корисними, чи навпаки – зайвими і стогнуючими.

Якщо університет або інша наукова установа функціонує лише в межах виділеного їй бюджету, пожертв, доходів з контрактного навчання та за кошти отримані від держзамовлення (все це безкоштовні гроші) – означає, що продукти виробництва цієї установи не запитувані, а отже і вся діяльність установи є не ефективною. Лише залучення університетом інвестиційних коштів у свій розвиток та накопичення вільних коштів є показником ефективності і соціальної корисності установи.

Література:

1. Вища школа як соціальний інститут і механізм соціалізації молоді : монографія / авт. кол.: М. Михальченко (керівник), Т. Андрущенко, В. Баранівський, З. Самчук та ін.. – К. : «Педагогічна думка», 2012. – 320 с.
2. Задорский Вильям Синергетические принципы реформирования Украины. 3. На пути в Нараяму [Электронный ресурс] / В. Задорский // Ліга.Блоги. – 2014. – 11 груд. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/vzadorskiy/article/16422.aspx> (07.02.2015).
3. Кларк Б.Р. Создание предпринимательских университетов: организационные направления трансформации / Б.Р. Кларк; пер. с англ. А. Смирнова; Гос. ун-т – Высшая школа экономики. – Москва : Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2011. – 240 с.
4. Крапива Сергей. Суммарный подход / Сергей Крапива, Константин Павлов // Бизнес. – 2014. – 22 дек. (№ 51/52). – С. 6-7.
5. Порало І. Інформаційні відносини як чинник становлення української освіти : дис... канд. філос. наук: 09.00.10 / Іван Володимирович Порало ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т вищ. освіти. – К., 2013. – 190 с.
6. Рущенко Ігор. Від «кримінальної революції» до «кримінального суспільства» / Ігор Рущенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2014. – № 2. – С. 3-22
7. Теория и практика двусторонних рынков : (нобелевская премия по экономике 2012 года) / Е.Б. Железова, С.Б. Измаков, К.И. Сонин, И.А. Хованская // Вопросы экономики. – 2013. – № 1. – С. 4-26
8. Україна. Закони. Закон України «Про вищу освіту» : чинне законодавство // Офіційний вісник України. – 2014. – № 63. – С. 7

Poralo I. Украинские университеты: новые социальные вызовы и институциональные угрозы

Исследуется проблема трансформации современного украинского университетского образования и науки под давлением нового законодательного регулирования. Основное внимание уделено вопросу качества и результативности работы руководителей образовательных и научно-исследовательских учреждений, а также профильных органов государственной власти. В этом проблемном кругу раскрывается феномен предпринимательского университета как модели современного, инновационного западного университета, выбранный ориентиром в Законе «О высшем образовании». На этой основе изучается возможность развития отечественных университетов вроде западных в современных украинских рыночных реалиях. На базе проведенного анализа освещаются авторские концептуальные подходы относительно места и роли украинских университетов как аутопоэзиса (самосоздающихся систем) в процессах экономического, инновационного, социального развития страны.

Ключевые слова: университет, предпринимательские университеты, инновационная деятельность, научно-исследовательская деятельность, экономическое развитие, предпринимательство.

Poralo I. Ukrainian universities: new social challenges and institutional threats

We study the problem of the transformation of modern Ukrainian university education and science under the pressure of a new legislative regulation. The main attention is paid to the quality and impact of the educational and research institutions, as well as relevant public authorities. In this troubled circle phenomenon reveals the entrepreneurial university as a model of modern, innovative Western University selected landmark in the Law “On Higher Education”. On this basis, we study the possibility of domestic universities like Western modern Ukrainian market realities. On the basis of the analysis highlights the author’s conceptual approaches to the place and role of Ukrainian universities as Autoipoiesis (self-created systems) in the processes of economic, innovation, social development of the country.

Keywords: university, entrepreneurial universities, innovation, research and development activities, economic development, entrepreneurship.